

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

ELS PLANTEJAMENTS DEL SISTEMA
EDUCATIU ALS INICIS DE L'ESPANYA
LIBERAL. (1833 - 1857).

REPRODUCCIÓ DE LA COPIA ORIGINAL DE LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

TOM - I

BARTOMEU MULET TROBAT
PALMA, JULIOL - 1989

"...el lògic que li ofereix la burgesia, sinó en mentalitat precapitalista, veu només l'agitació obrera sota el prisme de l'Ordre públic i vol resoldre els conflictes socials amb procediments preferentment repressius. I encara, quan la burgesia haurà perdut o oblidat la seva vocació reformista, l'obrer trobarà davant seu l'agoisme patronal i el reaccionarisme de l'Estat aliats en un front únic". (55)

En aquestes circumstàncies, com ja hem dit, s'introdueixen els plantejaments dels socialistes utòpics, la construcció de l'estat centralista, entre altres fenòmens, que hauran de conviure amb reminiscències de la societat precapitalista, sense aconseguir-se que l'industrialisme potències una consolidació d'una societat industrial i tècnicament preparada, segons els esquemes de la revolució liberal burgesa. Anàlisi que ha de tenir present la desigualtat i desequilibris dels diversos indrets que conformaven l'Estat espanyol, per la diversitat de situacions i reaccions que es produïren davant la voluntat uniformitzadora del poder polític.

1.1.1.- Les lluites polítiques i ideològiques en el procés inicial de la revolució liberal a l'Estat espanyol.

El camí cap a la monarquia liberal i centralitzadora havia de consolidar-se des de la lluita pel poder, no tan sols des del poder sinó contra els representants de l'Antic règim monàrquic que eren els carlistes. La primera guerra carlista expressa aquesta situació, que té lloc al començament d'aquesta etapa, i sinó recordem què diuen Émile Témime i altres sobre aquest conflicte:

" El pretexto es el conflicto sucesorio que se inicia en 1833. Fernando ha tenido, de su cuarto matrimonio con María Cristina de Borbón, hija del rey de Nápoles, una hija, Isabel, nacida en 1830. El rey, que envejece, ha promulgado el mismo año una Pragmática Sanción, que permite, a pesar del auto de 1713 que establece la ley sálica en España, que su hija le suceda. Dos años después anula esta decisión, y ello hace que su hermano Don Carlos espere la Corona. Estas oscuras intrigas de palacio acaban con el golpe de Estado de la Granja. Maria Cristina, apoyada por los moderados y los liberales, obtiene un arreglo definitivo a favor de Isabel. La muerte de Fernando VII, unos meses más tarde, el mes de septiembre de 1833, entrega la regencia a Maria Cristina y abre un conflicto sangriento que dividirá profundamente a España". (58)

Aquest conflicte no va arribar a tots els indrets amb la mateixa intensitat, ni va tenir el mateix significat, ja que llocs com Mallorca, políticament parlant, anaven de remolc de la política estatal. I si bé de resultes de la guerra carlista es produïren conflictes i alçaments d'adeptes a Carles, la violència no va ésser tan accentuada com a altres indrets de l'Estat com per exemple al País Basc.

Al manco, aparentment, aquest conflicte va esser prest controlat per l'exèrcit de la monarquia constitucional, una vegada que va haver mort el general Zumalacarregui, degut a que l'exèrcit carlí va tenir moltes dificultats per subsistir com a tal. Tenien un exèrcit de guerrilla i s'equivocaren d'estratègia, a més a més tenien dificultats econòmiques, ja que els era difícil recaptar arbitris en el territori que controlaven.

Des del punt de vista polític ens interessa recordar un fet també important i determinant per a l'estratègia del poder, com és l'aprovació de l'Estatut Reial, amb el que els moderats pretenien consolidar la monarquia constitucional en front de l'absolutisme monàrquic que defensaven els carlins. Però aquests tenien una concepció d'estat molt més foral i desuniformitzat. Els moderats pretenien formar els governs constituents i eren disposats a pactar amb la monarquia, segons la proposta de Martínez de la Rosa.

Però els liberals més radicals, anomenats progressistes, recolzats per les societats secretes volgueren restablir la constitució de Cadis (1812), molt més representativa del projecte liberal.

Són tres formes (Carlins, liberals-moderats i liberals progressistes) d'entendre la política diferenciades. El partit carlí, constituït com a tal el 1833, com ens conta Larra, des d'una visió crítica i actual al 1834:

"Andad -decían unos-, hipócritas; a nosotros no nos

embaucaréis, porque os conocemos; ahora andáis con la careta del pretendiente, pero es mentira; vosotros existíais antes que él". (57)

Era un atac frontal als carlistes, des del liberalisme, sense carregar-se els moderats, ficava al mateix sac liberals i moderats.

En la política educativa, el 1834 significa la supressió de la Inspecció general d'Estudis, i el retorn de J.M. Quintana a la Direcció General d'Estudis com el seu president. També significava reiniciar el procés de secularització i d'anticlericalisme, a remolc de l'ambient anticlerical que es vivia entre 1834 i 1835.

Angel Comalada Negre parla de: "La legislación de la primera mitad del siglo XIX" i després de resaltar la importància que els liberals d'aquells temps, i segons les idees triomfadores a l'Estatut Reial de 1834, remoguessin la idea que l'Estat s'havia de fer càrrec de l'Ensenyança, tot superant la vella concepció que l'Ensenyança primària perteneixia a l'Església, com a Institució que posseïa la capacitat moral per educar al poble, ja que tenia, l'Església a través de la Religió, la font del saber absolut. (58)

El que no vol dir que es perdés l'esperit religiós, des de la Corona, en el Manifest de la Reina governadora ja havia indicat que:

"La Religion y la Monarquía, primeros elementos de vida para España, serán representadas, protegidas, mantenidas por Mí en todo su vigor y pureza. El pueblo español

tiene en innato celo por la fé y el culto de sus padres la más completa seguridad que nadie osara mandarle sin respetar los objetos sacrosantos de su creencia y adoracion: mi corazón se complace en cooperar, en presidir a este celo de una nacion católica..."(59)

A l'exposició no parla (1833) encara de reformes liberals i es manté en la religió catòlica, amb la monarquia absoluta i proposa una reforma administrativa, fins que el 15 de gener de 1834 Martínez de la Rosa arriba al poder, començava un veritable interès per la reforma educativa. Fins aquest moment les reformes anaven a la mà dels anomenats ferrandins, fins que Cea Bermúdez es veu obligat a abandonar la presidència del Consell de Ministres.

Però també és veritat que l'interès per la Instrucció Primària existia, i X. de Burgos ministre encara dels ferrandins, ministre de Foment, el 30 de novembre 1833:

"Los agentes superiores de la administración provincial (Subdelegados de Fomento) tropezarían sin fin con los obstáculos que donde quiera les suscitaría la ignorancia, si desde luego no aplicasen todos sus esfuerzos a combatirla y desterrarla. Con este objeto dispensan una protección especial a la Instrucción primaria: y partiendo del principio de que ninguna medida puede a la larga influir más en la suerte de la sociedad, hará disponer. Si con ello se atiende otras necesidades, cuyo remedio no contribuya al bien común, los subdelegados de Fomento las postergarán sin titubear, en el caso de que su celo encuentre en otra parte medios para cumplir con todas. De cualquier modo, cada pueblo de cien vecinos debe tener una escuela de primeras letras, en la cual, como en todas, se establecerá tan pronto como sea posible el método Vallejo, que tan visibles progresos permite hacer en la enseñanza. A los jefes de la administración toca proporcionar los cortos medios que exijan su planificación, sea de las cualidades mismas, o préstamos, de arbitrios especiales, de cualquier parte en fin de donde sin perjuicio de tercero se pueda sacar. No basta para dejar de cumplir esta obligación, decir que no existen recursos". (60)

Eren només intencions que no tengueren repercusió a la realitat,

si no fos perquè iniciaren una cadena d'intervencions i plantejaments oficials dels polítics que arribaven al poder, amb les corresponents crítiques i matisacions dels que no estaven en el poder.

Va esser amb el nou govern quan es limitaven les funcions dels Subdelegats de Foment, a la Reial Ordre del 20 de març de 1834, en matèria d'Instrucció pública. Segons Antonio Viñao Frago:

"Poco o casi nada concreto dentro de esa genérica función de vigilancia y proteccion de la instruccion pública en la provincia, que unos meses más tarde, por Real Orden de 20 de marzo de 1834 -poco antes de la salida de Del Burgo del Ministerio, que se produciría en abril-, tampoco llegaría al nivel de proposiciones de actuación o de planteamientos de política educativa del signo de fuera, quedandose en la pura, quedándose en la pura organizacion del aparato administrativo: así por dicha Real Orden se atribuirían a los subdelegados las competencias de visita e inspección en todos los establecimientos docentes, con excepcion de las Universidades y Seminarios Conciliares, proposición de reforma y mejoras, y proteccion y promocion de la enseñanza en general, pero especialmente en las primeras letras, con lo que la maquinaria quedaba ya montada y preparaba para cualquier actuacion administrativa concreta..."(61)

En aquest procés legislatiu inicial de camí cap a la centralització administrativa estava servida cap al futur, pel millor control de la maquinària pels controladors de torn des del poder, El Reial Decret del 13 de maig de 1834, quan es canvia el títol de Foment pel d'Interior, i els Subdelegats de Foment passen a esser els governadors civils.(62)

Culturalment parlant, hi ha una altra proposta que ens interessa significar, aquest és el reglament de premsa de l'1 de juny de 1834, en el que la Corona dóna llicència per publicar periòdics, que resulta bastant restrictiva.(63) Aquest projecte estava emmarcat

dins l'Estatut Reial del 10 d'abril de 1834, i que havia d'esser considerat satisfactori pels moderats, i no pels liberals radicals i per amplis sectors de la població.

En aquest any comencen a entrar en acció els liberals que havien estat apartats o exiliats per l'absolutisme de Ferran VII, homes que aparentment estaven al marge del nou poder, com per exemple Pablo Montesino, que segons Esteban Medina:

"...Él mismo inspiró, en 1834, una instrucción y gobierno de las escuelas primarias y se dedicó a la creación de las escuelas segun sus particulares métodos de enseñanza en Guadalajara, Alcoy, y Madrid. A través de la Sociedad Económica Matritense, se propicia la creación de la Sociedad para la Propagación y Mejora de la Educación..."⁽⁶⁴⁾

Pel que podem considerar que no ens és suficient contemplar el procés legislatiu per explicar les aportacions i reaccions dutes a terme a partir d'aquells moments al camp de l'Educació, ja que molts foren els personatges que participaren a la lluita política per imposar les seves idees a la societat, que com és natural formaven part de l'ambient de lluita pel control i promoció dels seus ideals polítics.

Un testimoni de l'època, el Marqués de Miraflores, ens indica la seva visió dels fets que aquí relatom i les corresponents lluites pel poder:

"Ambos partidos, si bien en tal distancia política, nacida desde el principio de su existencia reunian sus comunes esfuerzos para vencer á los carlistas en la cuestion de sucesion en el campo de la fuerza; pero no podian menos de debilitar su accion con la diversidad de pareceres acerca del modo de asestar definitivamente una situacion gubernamental, estable, solidamente establecida mas o menos constitucional. Aspiradba el partido liberal puro, compuesto en su gran mayoria de los antiguos liberales que habian

emigrado a Inglaterra en 1823, y que eran en gran parte los mismos que perseguidos despiadadamente en 1814 venian figurando en política desde 1820 á 1823, á la absoluta y copleta reposicion, á su fuerza y vigor de la Constitucion de 1812 y 1813, como igualmente las adoptadas por las de 20, 21, 22 y 23, restableciendo por entero el Gobierno del Reino al ser y estado que tenia el 30 de Setiembre de 1823, dia en que el Rey salió de Cádiz.

Tal fué la primera y no poco honda divergencia entre los dos partidos políticos, ambos liberales; pero en disidencia tan encarnizada y peligrosa que puso á punto de naufragar mas de una vez la causa de la Reina en los años de 1835, 36 y 37.

Sea como quiera, esta disidencia, cuya personificacion ministerial tiene consignada la historia en los Gabinetes de Martinez de la Rosa, Toreno, Isturiz, Frias y Perez Castro, por un lado, y por el otro, hizo pasar al apis por muy peligrosas perturbaciones,...". (65)

Paraules que ens poden parèixer partidistes de signe moderat, però probablement són significativament expressives de la inestabilitat política del moment. I a poc a poc arribam a l'aparició en escena del polític i Ministre Alvarez Mendizabal, que culmina a 1835 l'anticlericalisme vigent a la seva època i com a reflex de l'escalada al poder dels liberals més radicals.

L'estiu de 1835 es precipiten els esdeveniments, després que Martinez de la Rosa tancàs les Corts al maig i dimitís. (66)

En Miguel Artola ens descriu aquests moments de la següent manera:

"La designacion de Toreno para la presidencia del consejo suponía la continuidad de la política moderada de que el Estatuto Real era su símbolo. De aquí que apenas pasados dos meses de su nombramiento, la oposicion liberal, que no conocía en el régimen un sistema político, decidiese lanzarse nuevamente por el camino de la acción revolucionaria. En esta ocasión la iniciativa corrió a cargo de la burguesía de las ciudades que habían podido organizarse en el seno de la milicia urbana, adquiriendo con ello fuerza suficiente para enfrentarse al gobierno. Los movimientos de las ciudades en el verano de 1835 tienen todos un común denominador: la

hostilidad a los regulares, atribuida a su intervención en la represión que siguió al Trienio y a sus simpatías por el carlismo, que se manifiesta en la guerra de conventos y la repulsa del Estatuto Real como norma política. El desarrollo de la revuelta condujo a la constitución en buena parte del país de juntas locales o territoriales que asumieron el gobierno al tiempo que formulaban un programa de reivindicaciones, en que se manifiesta con mayor evidencia que en cualquier otro texto la limitación de las pretensiones de los revolucionarios..." (67.)

Moderats contra radicals, és la característica de la lluita pel poder en els anys de transició a la monarquia representativa, en el que el període que va de 1834 al 1836 és molt significatiu, en la que la "Intel·ligència liberal" (68) aconseguí el poder i promou reformes fonamentals. En aquest procés també hem de comptar amb l'oposició dels grups que no entraven dins l'òrbita del poder dels moderats ni dels liberals, és el cas, segons Carlos Marichal, dels carlistes, els vells monàrquics, aristòcrates i eclesiàstics, que pressionaren fins que pogueren per detenir la fua de l'avançada dels plantejaments liberals. (69).

És evident que en aquesta època s'inicien els partits polítics a l'Estat espanyol, fruit entre altres coses de la inestabilitat política, malgrat el concepte de partit d'aquell temps no és el que se'ns ofereix a l'actualitat de partits de masses, sinó que eren un grup de minories que feien els plantejaments polítics per una vegada en el poder dur a terme les seves reformes legislatives i aplicar a la societat el seu model de societat, però sense ésser un gran nombre de persones que moguessin una màquina important de personal; en definitiva

era la "Intel.ligència" afí a cada partit la que facilitava aquesta labor ideològica, ja que la militància partidària no era gaire gran.

Paulatinament, es va enfortint el centralisme, no només des del punt de vista de la potenciació de la villa de Madrid com a centre polític i cultural, sinó que prepara el terreny a la burgesia financera per instal.lar-se a Madrid. (7D)

Per altra banda, les situacions conflictives es reproduïen, i prova d'això són els sucesos de Barcelona. En un manuscrit anònim, reproduït a la Biblioteca Torres Amat, es descriu la crema de convents de Barcelona, així:

"y arribem al dia 25, dia felís de Sant Jauma, ahon feren toros los més infelisos, que al quart toro la gran turba de la gent totom tirà los bentalls sobre als toreros y toro y gran griteria, y surt el quint toro també dolén y al poble iritat tirà bentalls y caderas, fins banc(s), que tot o derotaren, y a cops y caderas y banchs mataren el toro, que ronperen més de 15.000 caderas y banchs, que fou una derota que feye orror, y después, ab la corde de la maroma, lligaren al toro y arrosegan lo portaren a Sant Franses^ech^s y allí es comense al gran alborot y calaren foch a la porta, però y aribà al tinén de rey ab la caballería del torín, y la gent fogí ab ^ab^altres yglésias y combens a calar foch ab mistos y fexinas; los fraras se'n beyen un enbu ..: los uns tocàban a mors, los altres a sometent, los altres a foch, que ells no sebían lo que es feyen; las tropas y boluntaris anàban de un conbent al altre y los fraras fogíen per las casas, y altres disfrasats per los carés, que los matában a poyaladas y a garotadas; los de Sant Frenseshs(c) fogiren per una rege que donaba al mar, que y pasàban las clabageres de la porcaria, y per las rocas fogiren a les Dresanas; y finalment las yglesias que cadaren enseses y combens fóran : Sant Agustí, Santa Caterina, Trinitaris descalsos, Sant Joseph y al Carma, que no quedà ni siquiera un altà, y tot o tiràban al foch, que ningú robà res, y a las tres encara estàban clamant (Cremant)

los sinch combens-yglésias y ab algun altre combent clamaren portas, que las tropas y donaren prohibèncias, perquè podían donar dañy als beïns, que en moltas casas ja desenbresaban per temor del foch, que ^ a ^ Barcelona ^ a ^ pereixia un dia de jodici, y después totom rodaba per los carés ab la major trinquilitat miran los grans fochs y fraras mors per los carés" (71)

Per altra banda, aquest conflicte no esclatà pròpiament a Barcelona, sinó a Reus, el juliol de 1835, tres dies abans de Barcelona, tot produint-se una crema de convents. La burgesia condemnà els esdeveniments per la seva violència i el general Bassa va reprimir Barcelona, encara que fos assassinat el 5 d'agost de 1835, el mateix dia que es cremava la fàbrica de Bonaplata. (72) Era una reacció antimquinista en un moment de crisi d'atur. Però segons Albert Balcells a Cataluña Contemporánea I (Siglo XIX), Mentre la burgesia condemnava aquesta violència a 1835, a 1836 va aprofitar les lleis desamortitzadores d'en Mendizabal per adquirir en subasta a preus mòdics finques urbanes del clergat regular, a on va instal·lar fàbriques tèxtils a Barcelona, i finques rústiques eclesiàstiques que passaren a mans dels comerciants i indians, el que va possibilitar una acumulació de propietat i va servir per accelerar la comercialització agrícola en el marc de la futura economia capitalista. (73)

Al mateix temps trobam un procés de presa de consciència de la classe obrera, però les dificultats que tenien a la vida quotidiana, a la feina i fora d'ella, facilitaren el camí cap

a la deshumanització del treballador, accentuada per la mentalitat individualista dels industrials i empresaris. Segons Vicens Vives les fases inicials de l'Industrialisme a Barcelona foren, pels obrers, calamitoses. (74).

Aquestes circumstàncies facilitaren la introducció del pensament dels socialistes utòpics a partir de 1835, donant lloc a més a l'associacionisme obrer, i a la contestació al centralisme a través, bàsicament, de les idees republicanes.

Dins una escalada progressiva d'idees democràtiques i de radicalisme liberal, 1837 es crea el Partit Progressista, ja que l'agost de 1836 havia estada aturada l'escalada del moderantisme, i els progressistes i Mendizabal havien entrat a governar una altra vegada, després dels incidents a diverses ciutats espanyoles, tot començant-se a sentir veus a favor de la independència de Catalunya i així poder "implantar la República i establir a Barcelona un govern revolucionari que pogués establir la democràcia a tota Espanya" (75)

La burgesia a través de la Comissió de Fàbriques es va enfrontar als obrers, i es comença a col·locar al costat dels moderats perquè tem no poder oferir el seu comerç manufacturer a la resta de la comunitat espanyola. Segons Albert Balcells:

"La creació moderada a Catalunya s'iniciaria abans que a la resta del territori espanyol, després de vencer fàcilment un darrer intent revolucionari, clarament anticoncentralista i republicà, el maig de 1837, a Barcelona i a Reus. El seu principal dirigent, Remon Xauderó,

fou afusellat". (76)

Al mateix temps, a nivell d'Estat, els liberals progressistes es conformaven en la descentralització política i administrativa, tot recolzant-se en la potenciació dels municipis, en contestació, no tan sols als esdeveniments assenyalats, sinó segons la seva conveniència d'estratègia política.

Recordem, aquí, també que els liberals arribaren al poder gràcies als esdeveniments de la Granja, fet que va condicionar definitivament el procés de construcció de l'Estat liberal, segons la idea dels liberals progressistes.

En el terreny educatiu cal destacar, relativament, el Pla del duc de Rivas, representació del moderantisme burgès, conseqüència a les del seu impuls centralitzador. Ara bé, aquí hem d'indicar que aquest Pla no va ésser aplicat, ja que en realitat el Ministre no va sotmetre la seva aprovació a les Corts, i la va entregar directament a la Reina Isabel II, però els Diputats la boicotejaren, i no es va aplicar.

Els moderats pretenien estendre la centralització, i al mateix temps els hi serviria d'aparell de mentalització i de poder. Naturalment aixó era un intent seriós d'estatalitzar l'Educació, segons Manuel Puelles Benitez:

"En un doble sentido: por un lado, como necesidad de mantener el principio de salvaguardia del interés público de la enseñanza y, en consecuencia, como defensa de la educación frente al afán de lucro de la iniciativa privada; por

otro, como instrumento ideológico de adoctrinamiento ideológico de adoctrinamiento desde el Poder público. No obstante, esta tendencia se verá matizada por una política de acercamiento a la Iglesia que se concretará más tarde en una concesión de privilegios educativos en detrimento, precisamente, de una de las vertientes ineludibles de la libertad de enseñanza: la libertad de cátedra" (77)

El Pla de 1836, havia d'esser la plataforma que reconduís el de 1821 a posicions més moderades, i restringís el significat de llibertat d'ensenyança, com a culminació a la tasca de la Direcció General d'Estudis, sense passar, com ja hem dit, per a les Corts, ja que l'Estatut Reial ho permetia, però certament les Corts i la Direcció Genaral d'Estudis seguien camins quasi paral·lels i no plenament coincidents.

Per comprendre la filosofia en la que es fonamentava el Pla del duc de Rivas, cal examinar l'Exposició enviada a la Reina Governadora:

"Señora: entre los graves perjuicios que las dificultades de la época ocasionan al mejor servicio de V.M., ninguno es mayor ni más sensible por la transcendencia de sus resultados, que el atarso en que se encuentra la instrucción pública en España. El arreglo de este ramo importantísimo de la Admnistracion, para que guarde armonía con los progresos de la civilizacion europea, es una necesidad tan generalmente reconocida, que no hay un solo amante de su patria que deje de clamar por él; ..." (78)

Antonio Heredia ens indica que el ministre només intentava: "llamar la atención sobre la importancia política, necesidad, oportunidad y legalidad de la reforma"; i segons la mateixa Exposició del ministre interessava "establecer los principios generales, sentar las bases del edificio, trazar el camino que habrá de seguirse para completar la reforma.." (79) Però ja aprofundim en aquests

aspectes quan analitzem el marc legislatiu de la reforma educativa dels moderats i liberals radicals en aquesta època, que no és més que un escaló frustrat, al no ésser aplicat, si bé va resultar ésser la primera vegada que es du a terme un projecte educatiu amb certa amplitud des de la nova dinàmica político-social, i des de l'òptica de l'eclecticisme moderat, que doctrinàriament volia ésser pragmàtic.

Si seguim el decurs dels esdeveniments de les alternatives polítiques de poder, el 1837 és un any important en el procés de liberalització de la concepció de l'Estat i de l'Administració. Es crea el partit liberal progressista i es promulga la Constitució de 1837. El marquès de Miraflores, com a bon moderat ens presenta aquestes circumstàncies, amb el seu llenguatge irònic, de la següent manera:

"Advertidos tan duramente los partidarios de la causa de la Reina del riesgo que la amenazaba, hubieron de procurar hacer un alto á sus disidencias en presencia del comun peligro, y en este alto fué cuando nació la Constitución de 1837, cuya tendencia no podia dejar de producir cierta absorcion del Parlamento sobre la Corona, que fué el constante anhelo de los liberales ardientes que sustentaban las doctrinas enciclopedistas, y que pensaban hallar con su triunfo y aplicacion la panacea universal de todos los males públicos, tomando el pomposo nombre de progresista si bien bien defensor caluroso también de la causa de la reina, tomandola otra fraccion liberal el nombre de monárquico-constitucional, debióse primero el Código de 1837, que conseqró el dogma de la soberanía popular, que estampó á su cabeza, sin dejar de proseguir su constante designio de crear una verdadera supremacia del Parlamento sobre la Corona y de ensanchar atribuciones del cuerpo legislativo amenguando las facultades del poder ejecutivo que los constitucionales todos atribuian teóricamente al Rey, acogiendo con preferencia manifiesta todas la utopias de los filósofos é idealistas franceses del siglo XVIII, y no los principios en que fundaron las instituciones inglesas, ó á las mejores doctrinas de los filósofos alemanes, y á las mas adelantadas de los publicistas de Francia, como Benjamni Constant y no pocos otros, verdaderos y ortodoxos monárquicos constitucionales". (80)

Segons els mateixos testimonis de l'època, la Constitució de 1837, volia esser superadora de la de 1812, i per una sèrie de circumstàncies. Com per exemple: la tolerància del partit dels constitucionals, evitar lluites amb els liberals progressistes, que la Corona quedàs reforçada, etc, entre altres coses també reformava el sistema electoral, i podia esser assumida pels moderats.

El consens fregava la dificultat de les relacions Església-Estat, en la referència poc matisada de l'article 11 en la que es deia que la religió catòlica és la que professen els espanyols. Les dificultats amb l'Església s'accentuàrien amb la política desamortitzadora Alvarez Mendizabal. (81)

Per comprendre aquest fenomen polític és imprescindible consultar el llibret de Francisco Tomás y Valiente: El Marco político de la Desamortización en España. (82), i entendre quin era l'ambient que envoltava tal fenomen és significatiu el títol: Mendizabal como símbolo y Flórez Estrada como obstáculo, que probablement estava a l'esquerra de Mendizabal, però de fet la Desamortització eclesiàstica va esser una pugna entre els progressistes i els moderats, "y estuvo centrada principalmente entorno a los bienes del clero secular, cuya enajenación fue suspendida, ..., por el artículo 1 de la ley de 16 de julio de 1840". (83)

Una guia per estudiar el tema de manera global és l'obra de Germán Rueda: La Desamortización de Mendizabal y Espartero

en España. (84)

Ens fa un repàs a l'estat de la historiografia sobre el tema, i presenta quins foren els seus antecedents, les causes: estructurals, econòmiques, polítiques, etc així com a les conseqüències.

En definitiva, en les intencions de Mendizabal, hi ha la de "crear una copiosa familia de propietarios, cuyos goces y cuya existencia se apoye principalmente en el triunfo completo de nuestras actuales instituciones". (85) Eren expressions, en el seu context legal, vagues, perquè en realitat obrien molts d'interrogants, ja que si bé en parlar de propietaris es referia no tan sols a capitalistes i hisendats, sinó als simples ciutadans honrats i feiners, pagesos aplicats, etc, no es comprèn com podrien, aquests grups de persones, comprar els béns eclesiàstics, si no tenien els diners per fer-ho. A pesar de les recomanacions fetes pel decret de Mendizabal de dividir les finques alienables, ja que en realitat seguien accedint a les possibilitats dels grups de població que no fosin els burgesos i capitalistes.

En definitiva la Desamortització no es va aplicar segons s'estipulava a la Llei, i els grans beneficiaris foren els burgesos. Germán Rueda ens resumeix qui foren els beneficiaris de la compra de béns, de la següent manera:

"Consideradas las cosas globalmente (aunque no en todas las provincias, fue igual, pues hay que tener en cuenta lo que se desamortizó en cada una de ellas), en la zona 'no latifundista' el peso específico de los compradores rurales fue grande tanto por el número como por el porcentaje de la extensión adquirida en comparación con los urbanos.

Estos compradores tenían relación directa con el campo: desde el gran propietario al labrador arrendatario, pasando por el labrador propietario pequeño y medio. Los más beneficiados fueron los primeros, pero sin olvidar que en algunas provincias (especialmente de la Mesta) bastantes pequeños agricultores (ya propietarios o hasta entonces sólo arrendatarios) también tendrán una intervención, mayor o menor, y a través de ella van a consolidar su situación o incluso accederán a un estatus superior que podemos denominar 'burguesía rural' en cuanto que entran como protagonistas en el circuito comercial agrario.

.....

Por su parte, los compradores urbanos son de importancia en todas las provincias, pero su peso específico es mayor en la zona latifundista, según su profesión, tanto en Madrid como las de las capitales de provincia, pertenecen fundamentalmente a cuatro categorías:

- hacedados terratenientes....
- La burguesía de los negocios....
- Profesionales, entre los que destacan los abogados.
- funcionarios civiles y militares.

En su interés por destruir los tópicos de la desamortización, Fontana (1985: 237-238) se ha referido al que sostiene que en el periodo de Mendizabal-Espartero se benefició fundamentalmente a la burguesía, lo cual se dice como entendiendo que significó transferencia de propiedad del campo a las ciudades" (86)

Era normal dins el procés d'urbanització que vivia la societat des de l'òptica burgesa, ideològicament representada en aquells moments pels liberals progressistes, sectors del moderats.

Això era veritat sobretot a Barcelona quan es produeixen enfrontaments entre els empresaris i els grups polítics més avançats, a on estava integrada la petita-burguesia. En aquest cas els dirigents de la burgesia industrial barcelonina, conservadors dels seus privilegis adquirits, tiraren per terra molts d'anys de lluita liberal-burguesa cap a un liberalisme avançat. (87)

Després de la Constitució de 1837 i fins a 1840 hi va haver bastants de canvis en el govern i es poden resumir segons les següents

paraules:

"... se sucedieron numerosos gobiernos, de ambos matices, de vida efímera por los enfrentamientos entre liberales, agudizados por la 'entrada' de los militares- en particular Espartero y Narváez exiliado en Francia, era Espartero el hombre decisivo. Aconsejó éste regente que no aprobase la moderada i centralista Ley de Ayuntamientos de 1840, contraria en espíritu a la Constitución; no obstante, Maria Cristina la firmó (14 de julio de 1840). Entonces, en Barcelona, en donde estaba la Reina, estalló un mitín- 'los sucesos de julio', detalladamente analizados por el professor Seco-; algo similar ocurrió en septiembre, en Madrid. Ante ello, Mª Cristina tuvo que llamar a Espartero. Las encontradas posiciones que ambos mantenían dieron lugar a que la Reina reuniese a la Regencia (12 de octubre de 1840), que quedó confiada a Espartero. Era, en cierta manera, el Triunfo de la revolución liberal" (68)

Devia esser una revolució liberal amb sabor de provisionalitat, perquè la Regència d'Espartero va durar només fins a 1843, després de la reorganització dels moderats. Però els progressistes havien canalitzat la reforma momentàniament des del mateix 1840.

Al mateix temps des del punt de vista de la política educativa es té la necessitat de presentar una nova llei d'Instrucció pública i a 1838 es presenta un pla provisional. El mateix 1838 es presenta el Reglament de les Escoles Públiques d'Instrucció Primària elemental el 26 de novembre. (69) Però en definitiva va esser una llei que va incidir a la legislació educativa fins a 1857.

La llei que dóna peu a tot aquest procés legislatiu és la de 21 de juliol de 1838, i que és una còpia de la del duc de Rivas (1836), i estableix la divisió entre ensenyança primària elemental i superior, entre primària pública i privada; El finançament de l'ensenyança de les escoles públiques, etc, i la formació d'una Escola Normal Central (art. 12) a Madrid, "destinada principalment

á formar maestros para las escuelas normales subalternas". (90)

Però no tot estava relacionat amb les forces que aspiraven a un poder immediat des del Govern constitucional. La sensibilització popular i les inquietuds de la petita-burguesia des de 1838 coincideixen amb una sèrie de revoltes i amb l'aparició de certes publicacions com "El Vapor", "El Defensor del Pueblo", "El Huracán", "La Revolucion" (1839), etc., les quals volien establir una connexió entre la consciència obrera i les inquietuds petit-burgeses.

Amb la concienciació popular arribaria un sentiment anticentraliste o un sentiment contrari a la centralització liberal. La República Federal no tan sols se reivindicava des de Barcelona, sinó que també des de Madrid sorgiren propostes en aquest sentit. (91)

Aquestes propostes moltes vegades no passaven de ser una altra forma d'entendre l'Estat Espanyol diferent a la concepció dels liberals, proposta que sorgia de la seva tendència més esquerrana. A partir de 1840 sorgeixen veus a favor d'una Federació Ibèrica i Fernando Garrido ens indica que ja a 1840 existia un partit Republicà Federal organitzat.

D'aquests moments són interessants les reaccions radicals en contra de la Monarquia constitucional, inclús contra tot tipus de monarquia com es el cas d'Abdó Terrades, que fugia de les regles de joc vigents a la política, quan escrivia a "El Republicano" la cançó revolucionària La Campana:

"Ja es arribat lo dia
 que el poble tan volia:
 fugiu, tirans, lo poble vol ser rey.
 Ja la campana sona,
 lo canó retrona...
 Anem, anem, republicans, anem!
 A l'arama, amichs, anem!
 A la victoria anem!" (92)

Crític i activista molt més radical, que d'altres del seu temps fou l'escriptor Pere Felip Monlau, que fins i tot va morir a l'exili degut als seus enfrontaments amb l'autoritat. Aquí ens cal no oblidar el músic Anselm Clavé, que va ésser qui va difondre la cançó de Abdó Terrades.

Per no presentar una visió sectària, cal presentar la visió del moment oficial que tenia el ja esmentat Marquès de Miraflores, i que veu des del seu lloc preminent les disputes pel poder, des del protagonisme polític liberal, dels fets que provocaren la caiguda d'Espartero(1843):

"En Mayo de 1841 las Córtes lo eligieron Regente en virtud de una solemne y disputada votacion, y en Octubre del mismo año, una conspiración militar, aunque abortada entonces, fué preludio de otro gran movimiento nacional, escitado primero por el partido progresista, que alzó la célebre bandera, en que escribió el famoso lema de **Dios salve á la Reina, Dios salve al pais, que triunfó de un modo completo** y ruidoso en el gran drama de 1843, en que con accion enérgica y uniforme, los liberales todos, lo mismo los progresistas que los monáquico-contitucionales, derribaron la Regencia y el Regente, que hubo de salvarse con gran prisa en un buque inglés..." (93)

A partir d'aquestes moments és quan s'obri un compàs d'espera, amb uns governs de transició que inicien la dècada moderada (1844-1854), estudiada àmpliament per J. L. Comelles. (94) A nivell de reforma educativa significa un pas més per a la consolidació del seu model educatiu dels moderats.

Etapa que té el seu exponent més significatiu en el Pla d'Estudis Pidal-Gil de Zárate del 17 de setembre de 1845, expressió de la política educativa propiciada pel moderantisme liberal. Uniformitzador i centralista, intervencionista i secularitzador, al manco fins a on ho permetia la ideologia del partit moderat, per altra banda consensuadora amb la Corona, la noblesa, la burgesia, i el clergat.

Segons Alberto Jiménez, aquest Pla d'Instrucció pública, significava:

"...Un real decreto de 1845 dió un nuevo Plan General de Enseñanza para todo el reino, plan más centralizador aún que el de 1824 y que, aunque ostentaba el nombre de Antonio Gil de Zárate, director de Instrucción Pública, lo había madado formar don Pedro José Pidal. El nuevo plan llevaba extremos aún más exagerados la centralización y secularización de la enseñanza y no admitía en ella más dirección que la del Gobierno. El valor desmedido que concedía así a las leyes y a los gobiernos era consecuencia de los principios de soberanía del Estado y sus instituciones gubernamentales, que los tiempos modernos habían heredado de las monarquías absolutas". (95)

Entre altres aspectes s'ha de considerar les seves influències dels plantejaments francesos, de Thiers per exemple, influències de les que ens queden constància en el "Boletín Oficial de Instrucción Pública".

En definitiva el doctrinarisme moderat, a nivell de política general també bevia del doctrinarisme francès, a partir de les directrius emergides de les capes més possibilitades de la societat, i com ens diu Pio Zabala, on resideix el poder social, a les classes mitjanes, és on trobam el

poder polític. (96)

Per tant, no és la sobirania popular la que ha de triomfar, segons el moderantisme, sinó que el poder ha d'esser per a les classes més preparades per defensar els interessos de les noves capes de la societat, les quals amb el seu esforç, intel·ligència i treball han d'aconseguir conformar un model de societat utilitarista i mercantilista, a la imatge d'Alcalà Galiano. (97)

Era una concepció dirigista de la societat, dels poders polític i econòmic, des d'una opció característica d'uns moments de convulsió social que aprofitaren els moderats, això es reflecteix al camp de la política educativa en un reformisme legislatiu eclèctic de la mà de la Monarquia censitària.

El mateix Alcalà Galiano descriu el moment sócio-polític sorgit de la crisi provocada pel carlisme, fruit d'una societat literària i mercantilista en la que la força material i una part de la força moral no despreciable estava localitzada a les classes il·lustrades. (98)

Però pel que fa al model de societat liberal ens poden servir les paraules en que ens el presenta Jordi Maluquer quan diu:

"La demolición de los pilares en que se asentaba la sociedad del Antiguo Régimen se llevó a cabo de forma total e irreversible ya en 1835-1837. En esos límites hay que situar la culminación del proceso revolucionario y sus aspectos esenciales, la consolidación del de la nueva concepción de la propiedad y la transformación del Estado en órgano de gobierno de la burguesía. El crecimiento de las fuerzas productivas en los territorios españoles

desde mediados del XVIII y las contradicciones para que internas del feudalismotardío crearon las condiciones para que se efectuaran tales transformaciones. Pero no debe olvidarse que los principales estímulos para el que se efectuasen tales transformaciones". (99)

Però si es va donar una dinàmica de canvi socio-econòmic no crec que fos un fenòmen estrictament impulsat desde el centre, sino que l'impuls econòmic provenia de la perifèria. Aquest impuls tampoc estava potenciat amb exclusivitat des de la societat que es conformava a l'Estat espanyol, sinò que tenia moltes influències de l'exterior i prenia model especialment de les societats més avançades com els exemples anglès i francès.

La configuració de l'Estat liberal queda explicada per exemple en la visió que ens dóna el propi Maluquer a manera de síntesi, que és el que ens interessa en aquest apartat que ens ha de situar en el context adequat:

"La configuración del Estado liberal por parte de la nueva burguesia terrateniente se ajustó básicamente a la terea de asegurar las condiciones necesarias para la reprobación del sistema: mantener el orden recién establecido y permitir la acumulación. Las medidas más destacadas que tomarían los gobiernos que se sucedieron desde 1837 no harían sino reafirmar el modelo liberal adoptado, reforzar su propio control sobre las distintas nacionalidades y sobre las clases subalternas mediante la cenyalización y el incremento de su capacidad represiva y fomentar el desarrollo del capitalismo agrario y la creación del mercado nacional. Entre las más importantes figuran, aparte de la configuración de la legislación revolucionaria que se efectuó durante la regencia de Espartero, la generalización de la enseñanza primaria en lengua castellana (1838), institución de la guardia cicvil para la adecuada protección de la propiedad agraria (1844), unificación del sistema tributario (1845), promulgación del Código penal (1845), creación del Ministerio de Comercio, Instrucción y Obras públicas (1847)- después de Fomento (1852)- y Ultramar (1863), regulación de las

sociedades anónimas (1848), supresión de las aduanas interiores (1849), neutralización del prohibicionismo arancelario mediante una reforma aduanera (1849), desamortización civil y eclesiástica de Madoz (1855), sistema general de ferrocarriles (1855), sociedades de crédito (1856) ...A todo ello habría que añadir la política sistemática de reserva del mercado cubano de herinas y trigo para los envíos peninsulares, en perjuicio de los norteamericanos, de modo que éstos resultaron casi completamente desplazados entre 1840 y 1850". (100)

Era una tasca dels gestors que representaven els interessos de la burgesia des del poder, i encara caldria aprofundir molt més als mecanismes sócio-econòmics que provocaren la possibilitat de desenvolupament de les condicions necessàries per implantar el règim liberal, en el que les opcions triomfants no es diferenciaven gaire en la seva concepció d'Estat-nació que pretenien impulsar malgrat les corresponents matisacions que al llarg del treball intentarem aclarir.

De totes maneres, aquestes circumstàncies polítiques són bastant ben explicades per Raimond Carr a: España 1808-1939, quan analitza aquest període i les diferents forces polítiques que hi intervenen, a on ens assenyala que la Corona jugava el paper de "poder moderador", malgrat la tendència afavorís sovint a l'opció més conservadora de poder. (101)

Per altra banda és bastant comprensible que es produís aquest fet, ja que els liberals progressistes eren, més bé, utilitzats per calmar els ànims, a més d'esser considerats massa revolucionaris pels interessos de la Corona.

En tot això cal indicar que la política de la Corona sempre fou condicionada per la conducta privada, tant de Maria Cristina

com d'Isabel II. Les debilitats de la Corona autèntiques o falses foren constantment explotades pels seus enemics polítics. Precisament, malgrat Isabel II conservàs la seva popularitat, fou derrocada pels polítics als seus trenta vuit anys. (102)

Un altra factor a considerar és el tema electoral i el parlamentarisme:

"... Todas las técnicas de la influencia local y de la manipulación electoral eran ya en los años cincuenta métodos de uso corriente ; resultaban tanto más fáciles de poner en práctica por cuanto los engranajes de la máquina hacían menos ruido con un cuerpo electoral reducido. No sabemos con exactitud cómo funcionó esta máquina bajo las diversas constituciones liberales, cómo se escogían los candidatos y cómo se financiaban sus campañas, en el contexto de la vida provincial. Esta bastante claro que las elecciones en los distritos electorales más pequeños estaban controladas en gran parte por el ministro de la Gobernación, cuyo agente local, el jefe político y posteriormente el gobernador civil, podía conseguir la lección del candidato oficial mediante negociaciones con los políticos locales cuya influencia tenía que respetar. La votación secreta significa el escrutinio a puerta cerrada, mientras que la publicación de un censo electoral mutilado demasiado tarde para que fuera posible protestar y la fuerza bruta proporcionaban recursos de emergencia. Pero sobre todo se recurría a los votos de los funcionarios del gobierno, que constituían una fracción muy amplia del cuerpo electoral; con esto y la abstención por parte de los partidos de la oposición en contienda de los distritos electorales. De esta manera, la abstención, mientras no se convirtió en instrumento del revolucionario, fue requisito indispensable del buen funcionamiento del sistema parlamentario". (103)

Amb una paraula el sistema constitucional i representatiu era molt parcial i tenia moltes fisures i debilitats, que afavorien a la Corona per utilitzar el seu poder moderador del costat que més l'afavoria en un moment determinat, que mai no fou favorable a postures excessivament radicals, sinó

tot el contrari.

Naturalment, l'exèrcit va jugar un paper important a la reconducció de la política, degut entre altres factors a conseqüència de la guerra carlista, que va possibilitar a l'exèrcit situar-se en una posició prominent dins el conjunt de forces que dominaven els mecanismes de poder a l'Estat.

Per tant La Corona, l'Exèrcit i els partits polítics parlamentaris eren els conductors de la vida política, que en definitiva va afavorir en gran mesura el moderantisme més que qualasevol altre força, i va esser la circumstància que va possibilitar la dècada moderada a partir de 1844.

1.1.2.- L'estructuració de l'Estat centralista i les seves implicacions en el camp de l'Educació, conseqüència de la política estatal. Situació a nivell general de la política oficial.

El procés polític cap a l'estructuració de l'Estat centralista, és veritat, que ja s'havia iniciat molt abans, devers l'any 1715 amb el triomf del borbó Felip V i el seu Decret de Nova Planta, però aquí ja parlem d'una altra època, han passat moltes coses i el camí cap al centralisme estatal es va consolidant com un fet realitzable, en contraposició a la idea d'estat dels carlistes, que es fonamentava en una concepció de l'Estat foralista.

Una vegada mort Ferran VII, segons Lluís Bordas, cada partit va creure oportú posar en exercici els seus plans. Carlistes, monàrquics purs, liberals, exaltats, estaven disposats a dur a terme les seves il·lusions. (104) Era el moment propici per avançar en la consecució del model d'estat somiat.

La crisi de l'Antic Règim estava servida, un primer pas polític, i administratiu, serà la divisió de l'estat en Províncies, creades el 30 de gener de 1833. Però el procés seguia i el 10 d'abril de 1834 es promulga l'Estatut Reial, que obri un nou període constitucional. L'Estatut Reial, segons Casimir Martí, significa un intent d'extendre un pont a favor de la reconciliació entre els carlistes i els liberals, però que fou rebutjat pels absolutistes i fou considerat insuficient pels liberals per aconseguir el canvi sócio-polític desitjat. (105)

La lluita pel poder i per l'Estat mantinguda durant la crisi de l'antic Règim, provoca l'emergència d'un nou espai polític,

que segons Diego López Garrido té un moment modular a l'any 1835:

"Los progresistas- a los que llama cuando hace falta un salto político, y a los que se evita cuando el avance puede romper la línea conservadora que el liberalismo español mantendrá siempre- llega al poder en la figura más importante de la transición al régimen liberal: Mendizábal".(106)

Es comencen les mesures governamentals que pretenien incidir en la creació d'una base social que afavorís l'assoliment d'un nou sistema de poder.(107) La mesura bàsica en aquesta dinàmica serà la Desamortització. (108)

Les estructures de la monarquia absoluta que pretenia mantenir Cea Bermudez, quedaven superades, fins i tot les mesures mínimes per a un canvi administratiu quedaven antiquades. El que més es pot resaltar és la significativa divisió provincial que va aconseguir Javier de Burgos, i que ha perdurat fins al nostre temps, amb alguns retocs burocràtics i descentralitzadors. Si bé avui hem de considerar que no som a un Estat espanyol tan centralitzat, com es pretenia segons els plantejaments del liberalisme inicial, perquè ens trobam en un Estat de les autonomies.

Podríem resumir la transcendència de la concepció liberal d'estat i la seva imbricació a la societat del segle XIX amb la presentació que ens fa del llibre de Diego López Garrido: La Guardia Civil y los orígenes del Estado centralista, ens indica:

"La transición del sistema absolutista al Estado liberal está atravesada en España por tres dialécticas: progresismo/conservadurismo, poder civil/ Intervencionismo militar y federalismo/ centralismo, dialécticas que condicionan los siglos XIX y XX al proyectarse sobre el proceso de

construcción del Estado y sus instituciones. Una de ellas, la Guardia Civil, objeto de estudio en este libro, nace y se desarrolla en un momento político crítico: cuando triunfa la alianza nobiliaria-burguesa, base del moderantismo, cuando el Ejército compite con el poder civil por encarnar autónomamente la voluntad y representación nacionales, cuando el Estado se configura con rigidez haciendo de la Guardia Civil un formidable instrumento de centralización". (109)

Però en el principi del liberalisme progressista la força controladora organitzada havia d'esser la milícia nacional, que es va crear per coordinar l'estructura estatal a partir dels municipis, que serien les institucions que organitzarien les milícies nacionals:

"La milicias tienen carácter nacional y, como fuerza nacional, se extienden a todo el país; ejercitan un servicio típicamente público. Pero íntimamente relacionada con su naturaleza no separada de la población está la organización, dependencia i dirección municipal de las Milicias, que son, así, al tiempo, nacionales i locales". (110)

Aquesta organització va esser dinamitada paulatinament pels moderats, i aquella força liberal que havia de tenir una funció d'investida per derrotar, principalment, el carlisme, pel que es va convertint en una força eminentement militar, fins que els moderats ho comporten.

La "Milicia Nacional" podria haver significat un element de descentralització de l'Estat pel seu tipus d'organització, però la seva paulatina substitució va impossibilitar l'estructuració d'aquesta milícia com a organisme autònom del poder central. Segurament el cop definitiu contra la "Milicia Nacional" fou a l'any 1843 quan els moderats conquisten el poder. Era una forma d'aturar la revolució i consolidar l'Estat centralista i uniformitzador.

El valor social suprem pels moderats, ens indica J.L. Lopez Aranguren, és l'ordre compatible amb una llibertat, ja que l'absolutisme de dret pertanyia al passat. Ordre, seguretat, protecció de la propietat, eren els principis a defensar. (111)

Segueix el mateix J.L. Aranguren quan ens indica que la base socio-econòmica sobre la que es munta el moderantisme és la Desamortització, amb una concepció individualista de la propietat territorial. És protegir la riquesa agrícola, i fer que els camins d'Espanya, fer carreteres europees i lliures de bandolers, i així ~~protegir~~ la propietat rústica, protegir camins i viatgers, i a 1844 es crea la Guardia Civil. Era una exigència del tipus de força controladora que exigia l'època. (112)

El moderantisme es va saber aprofitar de les circumstàncies i aconseguiren crear un instrument de repressió característic: la Guàrdia civil, rural i agomboladora d'una propietat encara inestable. Una propietat dubtosament adquirida i condicionada per un ambient social que recolzava el bandolerisme. (113)

Totes aquestes circumstàncies són les que decideixen els moderats a consolidar el model d'Estat espanyol centralista, per poder controlar els mecanismes administratius i polítics, perquè els elements del sistema per aconseguir ~~mantenir~~ l'ordre socio-polític fossin suficients per defensar els interessos econòmics de la burgesia, la noblesa havia aconseguit conservar els seus privilegis. Era el plantejament de política d'Estat adient

als interessos de les noves classes dominats, per aconseguir un model d'estat-nació fruit de la mentalitat romàntico-capitalista.

Ja en el trienni liberal la "Milicia Nacional", com a exèrcit addicte al liberalisme més radical, havia promocionat mètodes d'ensenyança que possibilitassin la divulgació de les idees més favorables a la seva implantació com a força sòcio-política. També jugaren un paper important les societats patriòtiques per desenrotllar la preocupació per formar un home segons l'ideal liberal més radical, per tant foren un instrument educatiu i de formació dels ciutadans. I era aquesta la dinàmica que volien rompre els moderats, en el que fa referència a l'Educació. (114)

Però el segle XIX, en el camp concret de l'escolarització, va molt lligat amb el procés d'estatalització programada pels moderats, i això significa, entre altres coses, intent de centralització, un intent, segons Claudio Lozano, d'aclimatar, mitjançant constitucions, lleis, decrets i concordats, el model gal, (115) centralista i reformista des d'alt, amb una finalitat molt clara, dirigida a controlar la seva implantació, la que ens indica A. Gil de Zárate, un dels personatges més influents en aquest sentit:

"...Porque, digamoslo de una vez, la cuestion de enseñanza es cuestion de poder: el que enseña, domina; puesto que enseñar es fomentar hombres, y hombres amoldados á las miras del que los adoctrina. Entregar la enseñanza al clero, es querer que se formen hombres para el clero y no para el Estado; es transformar los fines de la Sociedad humana; es transtornar el poder de donde debe estar á quien por su mision misma tiene que ser ageno á todo poder, á todo dominio; es en suma, hacer soberano al que no debe serlo". (116)

Aquesta referència ens indica la preocupació per la secularització que tenien els liberals, però també és expressió de la necessitat que veien de controlar des de l'Estat l'escola.

El mateix Gil de Zárate dedica un capítol (X) en el seu llibre De la Instrucción Pública en España, "Centralización; sistema administrativo; organización de la enseñanza; profesorado; Libros de texto", a on es queixa de la poca incidència que tenia l'autoritat estatal, i a l'excésiva independència de les escoles implicava la seva decadència. (117) La intervenció estatal s'estendria a tots els nivells educatius.

L'evolució del procés de centralització a nivell legislatiu culmina, al manco en aquesta etapa a 1845, tant a nivell general com a nivell educatiu, en el cas de la centralització de l'Estat, si bé podem indicar que a pesar del liberalisme legislatiu dels parlamentaris de les Corts de Cadis, establiren l'organització centralista que va configurar l'ordenació de l'Estat espanyol en el devenir, afavorit pel model francès d'Administració i d'incidència del poder governamental, en contradicció amb liberalisme anglès. Malgrat això la reforma que realment va determinar la implantació del centralisme a ultrança fou la Constitució moderada de 1845. (118)

Ja no es pensa en la incorporació del poble a la dinàmica revolucionària, perquè el joc dels partits polítics de caire burgès volia establir la confiança amb els governants en els poders locals i en els estratges socials situats en les capes més altes de la jerarquia social.

Un exemple d'aquesta explicació de la dinàmica política

en que es recolzaven les tesis triomfants, és l'adopció de l'elecció directa a favor del sufragi censitari, ja que el partit progressista, a 1834, havia renunciat al sufragi universal en favor del del poder econòmic.(119) Per tant l'estructuració de l'Estat, provincial i municipal, no defensava els interessos de tots els ciutadans, sinó de les capes socials més poderoses pel que la centralització estatal en definitiva beneficiaria aquestes classes.

Per això, per dur endavant el programa educatiu que possibilitaria l'ideal educatiu de la burgesia, la instrucció pública hauria d'esser centralitzada, amb això gairebé arribaren a coincidir radicals i moderats. Per exemple els liberals justificaven la centralització i estatatalització a 1836, per aconseguir en el cas de l'instrucció pública una educació primària per a les diverses classes socials, i perquè les classes industrioses poguessin ésser el més útils possibles a la societat. (120)

Era evident que la burgesia, a través dels funcionaris de l'Estat, i en nom de la defensa dels interessos generals, pretenia consolidar un model educatiu que afavorís, o al manco salvaguardàs, el seu model sócio-econòmic, i per tant defensàs els seus interessos de classe.

Molt lligat tot això amb la instauració del règim capitalista, i l'aparell estatal dedicat a construir el sistema educatiu liberal havia d'esser també justificatiu d'aquest sistema, i havia d'equipar el país dels ciutadans per poder aconseguir el seu desenvolupament i es convertia en l'aparell ideològic

dominant, segons opinió de Peset i Garma, s'organitzen des de l'Estat successivament les bases del cos científic i tècnic, que s'hauran d'adequar a les noves relacions sócio-econòmiques. (121)

Per a René Remond el Liberalisme, si bé apareix com a doctrina subversiva, com a per destruir l'Antic règim, anticlericals, encara que existís un liberalisme catòlic, el liberalisme és expressió dels interessos, la coartada, la careta dels interessos de la burgesia.(122) I el liberalisme doctrinari s'hanava adaptant a les exigències de la seva pràctica, i paulatinament perdia el seu caràcter revolucionari, i mitjançant el moderantisme s'anava convertint en una doctrina de conservació política i social. Era un liberalisme que oferia dues cares, revolució i conservació, que va aparèixer com a reformisme en el conjunt del seu balanç, en aquesta època.

Aquest reformisme centralista havia d'incidir, segons Moscoso de Altamira, a la vitalitat de l'Estat, i Martínez de la Rosa, la Instrucció pública ens indicava:

"...Y si en todas épocas los países ilustrados ofrecen más garantías de orden, estabilidad, sumision al Gobierno, moralidad e industria, es mucho más necesaria la instruccion en un país donde hay un cuerpo representativo, y donde desde el simple elector hasta el Procurador a Cortes tienen cierta parte en la formacion de las leyes. Sería un gravísimo mal dar los derechos políticos a una nacion atrasada o ignorante; y crece por consiguiente la necesidad de dar en España todo el ensanche posible a la Instruccion pública". (123)

Sovint s'aixecaven veus a les instàncies oficials que reflectien el mal estat de la Instrucció pública, circumstància que va

fer reviscolar la idea de la uniformació dels estudis i la vista estava posada a Europa i afavoria el control de l'Estat sobre el sistema escolar, és a dir que es pretenia posar l'ensenyança baix el control exclusiu de l'Estat. Si bé el Pla General d'estudis no arribava fins a 1836, però rodejat d'un ambient d'oportunisme polític, encara que Gil de Zárate reconeixia que aquest Pla del duc de Rivas, va tenir una gran incidència a la reforma educativa del pla de 1845, que representa l'expressió del centralisme dels moderats.

Per a A. Heredia el principi de centralització defensat pels liberals moderats va ésser fins un cert punt conseqüència del principi de necessitat o utilitat social, imprescindible per aconseguir un model administratiu capaç de conduir la Instrucció pública segons els interessos del país. Entén que la centralització era probablement contemplada com el mitjà més eficaç per ordenar l'estructura docent a la social. (124)

Dins l'anomenada dècada moderada, i baix de la presidència del General Narváez, orienta la reforma moderada d'ensenyança, segons les directrius de Pidal-Gil de Zárate, i que Jaume Balmes el va criticar pel seu excessiu centralisme:

"Otro hecho importante se opone al espíritu de excesiva centralización: la falta de tradiciones científicas y literarias en la capital de la monarquía. basta nombrar la universidad de París para recordar la historia de las ciencias i de las letras desde siglos remotos; esto impone respeto y facilita la sumisión. Pero ¿Cuál es la historia de la universidad de Madrid? Ninguna..."(125)

Balmes considerava que la capital del Regne oferia més inconvenients que avantatges per ésser la capital cultural